

Rovný přístup ke vzdělávání

Mgr. Veronika Bazalová
Mgr. Lucie Obrovská, Ph.D.
Mgr. Petr Polák

Oddělení rovného zacházení
Kancelář veřejného ochránce práv

Brno, 15. února 2017

Obsah

1. Antidiskriminační zákon
2. Prostorová segregace
3. Zápisy do prvních tříd
4. Šikana

1. Antidiskriminační zákon

Inspekční činnost

- ČŠI vykonává kontrolu dodržování právních předpisů, které se **vztahují k poskytování vzdělávání a školských služeb** – § 174 odst. 2 písm. d) školského zákona
- zásada rovného přístupu ke vzdělávání – § 2 odst. 1 písm. a) školského zákona
- a co antidiskriminační zákon (ADZ)?

Důvodová zpráva k ADZ

- směrnice EU původně v oblasti zaměstnání – upravovaly se jednotlivé pracovněprávní předpisy
- rasová směrnice okruh právních vztahů rozšířila – zdravotní péče, vzdělávání, poskytování zboží a služeb
- upravit stávající právní předpisy x vytvořit nový zákon?
- příprava nového jednotného antidiskriminačního zákona

Důvodová zpráva k ADZ

- V oblasti vzdělávání by bylo nutné novelizovat:
 - zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)
 - zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů
 - zákon č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků a o změně některých souvisejících zákonů
 - zákon č. 404/2000 Sb., o zřízení Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně
 - zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

ADZ jako vzdělávací předpis

- ADZ – definice diskriminace, chráněné diskriminační důvody, formy diskriminace, přípustné rozdílné zacházení
- mohlo být ve školském zákoně
- není ve školském zákoně – není vzdělávací předpis?
- **jde o právní předpis vztahující se k poskytování vzdělávání**

Do praxe

- ČŠI kontroluje dodržování antidiskriminačního zákona (v oblasti vzdělávání)
- ČŠI se ve svých výstupech opírá o konkrétní ustanovení ADZ

Vztah školského zákona a ADZ

- ADZ – obecný právní předpis
- školský zákon – speciální právní předpis
- v případě rozporu se použije přednostně školský zákon

Chráněné důvody

- ADZ – rasa, etnický původ, národnost, pohlaví, sexuální orientace, věk, zdravotní postižení, náboženské vyznání, víra, světový názor – § 2 odst. 3
- školský zákon – rasa, **barva pleti**, pohlaví, **jazyk**, víra a náboženství, národnost, etnický nebo **sociální původ**, **majetek**, **rod**, zdravotní stav nebo **jiné postavení občana** – § 2 odst. 1 písm. a)

2. Prostorová segregace

§ 16 odst. 9 školského zákona

- Pro děti, žáky a studenty **s mentálním, tělesným, zrakovým nebo sluchovým postižením, závažnými vadami řeči, závažnými vývojovými poruchami učení, závažnými vývojovými poruchami chování, souběžným postižením více vadami nebo autismem** lze zřizovat školy nebo ve školách třídy, oddělení a studijní skupiny. Zařadit (přijmout) lze pouze žáka, shledá-li školské poradenské zařízení, že vzhledem k **povaze speciálních vzdělávacích potřeb** dítěte, žáka nebo studenta **nebo k průběhu a výsledkům dosavadního poskytování podpůrných opatření** by samotná podpůrná opatření podle odstavce 2 nepostačovala k naplňování jeho vzdělávacích možností a k uplatnění jeho práva na vzdělávání. Podmínkou pro zařazení je písemná žádost zletilého žáka nebo studenta nebo zákonného zástupce dítěte nebo žáka, doporučení školského poradenského zařízení a soulad tohoto postupu se zájmem dítěte, žáka nebo studenta.

§ 19 odst. 1 vyhlášky o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

- Vzdělávání žáků uvedených v § 16 odst. 9 zákona se přednostně uskutečňuje ve škole, třídě, oddělení nebo studijní skupině, která není zřízena podle § 16 odst. 9 zákona.

§ 19 odst. 3 a odst. 5 vyhlášky

- Školy, třídy, oddělení a studijní skupiny jsou zřizovány podle druhu znevýhodnění uvedeného v § 16 odst. 9 zákona; v odůvodněných případech se v nich mohou vzdělávat **i žáci s jiným znevýhodněním** uvedeným v § 16 odst. 9 zákona. Jejich počet nesmí přesáhnout jednu čtvrtinu nejvyššího počtu žáků vzdělávajících se ve třídě (skupině) podle § 25.
- Ve škole, třídě, oddělení nebo studijní skupině zřízené podle § 16 odst. 9 zákona pro žáky s mentálním postižením se **nevzdělávají žáci bez mentálního postižení.**

§ 25 odst. 1 vyhlášky

- Třída (oddělení, skupina) zřízená podle § 16 odst. 9 zákona má nejméně 6 a nejvíce 14 žáků s přihlédnutím k věku a speciálním vzdělávacím potřebám žáků. Pokud z doporučení školského poradenského zařízení vyplývá, že by počet žáků podle věty první nepostačoval k naplňování jejich vzdělávacích možností a k uplatnění jejich práva na vzdělávání, má třída (oddělení, skupina) nejméně 4 a nejvíce 6 žáků.

Nesouhlas se závěry ŠPZ, § 16a odst. 5 a § 16b školského zákona

- Pokud má zletilý žák (ZZ) pochybnosti o tom, že škola či školské zařízení postupuje v souladu s doporučením školského poradenského zařízení, může řediteli školy nebo školského zařízení navrhnout, aby s ním případ projednal za účasti pověřeného zaměstnance příslušného školského poradenského zařízení, a ředitel je povinen jednání bez zbytečného odkladu svolat.
- Žák (ZZ) může do 30 dnů ode dne, kdy obdržel zprávu nebo doporučení školského poradenského zařízení, požádat právnickou osobu zřízenou a pověřenou ministerstvem prováděním revizí o jejich revizi. O revizi doporučení může požádat i škola, školské zařízení...do 30 dnů ode dne, kdy doporučení obdržely, a **Česká školní inspekce**.

Důvody pro zařazení do speciální třídy...?

- Smyslové postižení
- Etnicita/národnost
- Školní „nezralost“
- Jiné speciální vzdělávací potřeby
- Absence předškolní přípravy

Do praxe

- Existuje ve škole třída (oddělení, skupina) a nejde o třídu jazykovou, matematickou apod.? /stížnost, rozhovor s ředitelem či ředitelkou, pozorování/
- Na základě kterého důvodu je žák v této třídě (lze důvod podřadit pod § 16 odst. 9 ŠZ?) a jeho zařazení nezbytné?
- Má škola doložen souhlas krajského úřadu?
- Mají žáci adekvátní podpůrná opatření? (asistenti, kvalita IVP..)
- Lze u všech žáků doložit žádost žáka či ZZ, závěry ŠPZ?
- Jsou naplněny počty a další podmínky podle vyhlášky?
- Pozor na nepřímou diskriminaci !

3. Zápisy do prvních tříd

Kritéria podle školského zákona

- státní občan ČR, občan EU (déle než 90 dnů), cizinec (trvalý pobyt, přechodný pobyt nad 90 dnů) – § 36 odst.1
- 6 let – § 36 odst. 3
- trvalý pobyt – § 36 odst. 7
- kritéria zveřejnit předem – § 3a odst. 7 vyhlášky o základním vzdělávání

Doporučení VOP k zápisům

- rozlišování zvlášt' mezi spádovými a zvlášt' mezi nespádovými dětmi
- kritéria nemají výslovnou oporu ve školském zákoně
- posuzovat podle obecné zásady rovného přístupu ke vzdělávání bez diskriminace
- sleduje kritérium legitimní cíl?

Doporučení VOP k zápisům

- trvalý pobyt – ano
- test školní zralosti – ne – povinnost nad rámec zákona (přítomnost dítěte u zápisu), právo na vzdělání / povinnost plnit povinnou školní docházku, potenciálně nepřímo diskriminační
- členství ve sportovním klubu – ne – nelze podmiňovat realizaci práva na vzdělání členstvím v jakékoli organizaci, právo svobodně se sdružovat, finanční závazky, rozvoj talentu, potenciálně nepřímo diskriminační

Doporučení VOP k zápisům

- pořadí přijetí přihlášky – ne – nedůstojné, odporuje smyslu školského zákona, procesní rovnost účastníků správního řízení
- sourozenec ve škole – ano, ale – potenciálně nepřímo diskriminační, legitimní cíl – posilování sourozeneckých vazeb, sladování rodinného a pracovního života rodičů, přiměřenost – odmítnuté dítě může žádat o přednostní přijetí ještě v jiné škole

Doporučení VOP k zápisům

- odklad školní docházky – ano – vyšší potřeba nástupu do základní školy, pouze u spádových
- docházka do mateřské školy při ZŠ – ano, ale – potenciálně nepřímo diskriminační, legitimní cíl – podpora kontinuity vzdělávání, přiměřenost – odmítnuté dítě může žádat o přednostní přijetí ještě v jiné škole

Doporučení VOP k zápisům

- vzdálenost bydliště – ne – trvalý pobyt x bydliště, žádné nástroje ke zjišťování bydliště, spádová turistika
- sdílení alternativního pedagogického přístupu – ano, ale – lépe školský obvod nestanovovat, legitimní cíl – lepší spolupráce se zákonnými zástupci, přiměřenost – odmítnuté dítě může žádat o přednostní přijetí ještě v jiné škole
- losování – ano – transparentní, videozáznam

Další zdroje

- Tematická zpráva ČŠI – Zápisy žáků do 1. ročníku základního vzdělávání (březen 2016)
- Informace MŠMT k organizaci zápisů k povinné školní docházce (16. 12. 2016)

Do praxe

- kontrola dodržování ŠZ a vyhlášky o základním vzdělávání
- jaká kritéria
- legitimní cíl, přiměřenost, nezbytnost
- inspirace – doporučení VOP
 - www.ochrance.cz → Diskriminace → Doporučení
 - <http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/3760>

Případová studie

Na Českou školní inspekci se obrátila paní Horváthová se stížností na chování ředitele jedné základní školy, která je zároveň pro jejího syna spádová. Když totiž přišla v srpnu do školy zapsat svého syna do první třídy, ředitel jí odsekl, že jejího syna tedy určitě do školy nevezme. Řekl jí, že má ve všech otevíraných prvních třídách třicet žáků. Paní Horváthová si myslí, že ředitel nechtěl vzít jejího syna do školy, protože tam nechtěl mít Roma.

Otázky

- Za jakých okolností by se mohlo jednat o diskriminaci? Za jakých okolností by o diskriminaci nešlo?
- Jak byste se stížností naložili?
- Co byste před zahájením inspekční činnosti zjišťovali? Na co byste se zeptali paní Horváthové?
- Co byste zjišťovali ve škole? Na co byste se zeptali ředitele školy?
- Jak byste postupovali, pokud by ředitel tvrdil, že o navýšení nejvyššího počtu žáků ve třídě nepožádal, protože bude mít v prvních třídách žáky se SVP a protože by to ohrozilo bezpečnost žáků?

Do praxe

- předem vědět, kdy by mohlo jít o diskriminaci a kdy ne – usnadní další postup (dává návod, na co se ptát)
- co je cílem inspekční činnosti? šetření stížnosti x státní kontrola
- komunikovat s podatelem podnětu před zahájením inspekční činnosti
- ověřit a vyhodnotit tvrzení ředitele školy

3. Šikana

Výzkumy a zprávy

- Chce to více snahy – Etnická diskriminace romských dětí v českých školách (Amnesty International, říjen 2015)
- Veřejnost o speciálních školách a inkluzivním vzdělávání (CVVM, SA AV ČR, září 2016)
- Violence against children with disabilities: legislation, policies and programmes in the EU (FRA, prosinec 2015)
- Prevence a řešení šikany a dalších projevů rizikového chování (ČŠI, září 2016)

Co je to vlastně šikana?

- Právní úprava mlčí!
- „chicane“ (fr.) – zlomyslné obtěžování, týrání, pronásledování
- **Metodický pokyn** ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č.j. MSMT-21149/2016)
- **Metodické doporučení** k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28)

Školský zákon

§ 29

Školy a školská zařízení jsou (...) povinny (...) vytvářet podmínky pro (...) předcházení vzniku sociálně patologických jevů.

Školy a školská zařízení zajišťují bezpečnost a ochranu zdraví žáků při vzdělávání a s ním přímo souvisejících činnostech a při poskytování školských služeb a poskytují žákům a studentům nezbytné informace k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví.

§ 30

Školní řád a vnitřní řád upravuje (...)

podmínky zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí, žáků nebo studentů a jejich ochrany před sociálně patologickými jevy a před projevy diskriminace, nepřátelství nebo násilí.

Opět antidiskriminační zákon

(§ 4 odst. 1)

Obtěžováním se rozumí nežádoucí chování související s důvody uvedenými v § 2 odst. 3,

a) jehož záměrem nebo důsledkem je snížení důstojnosti osoby a vytvoření zastrašujícího, nepřátelského, ponižujícího, pokořujícího nebo urážlivého prostředí,

nebo

b) které může být oprávněně vnímáno jako podmínka pro rozhodnutí ovlivňující výkon práv a povinností vyplývajících z právních vztahů.

Opět antidiskriminační zákon (§ 4 odst. 3)

Pronásledováním se rozumí nepříznivé zacházení, postih nebo znevýhodnění, k němuž došlo v důsledku uplatnění práv podle tohoto zákona.

Kdo se může dopustit obtěžování a pronásledování?

Odpovědnost školy/školského zařízení!!!

Škola je povinna zakročit proti obtěžování ze strany

- pedagogických a nepedagogických pracovníků
- dětí, žáků a studentů

Musí se oběť diskriminace proti obtěžování bránit?

Příklady ze zahraniční praxe

- nepřijetí dítěte vychovávaného stejnopohlavním párem, obava z šikany chlapce ve třídě (Maďarsko)
- šikana žáka s postižením ze strany jeho vlastního asistenta (Itálie)
- nevhodné poznámky ředitele na adresu žáka s postižením (Rumunsko)

Příklady řešené ČŠI

- Šikana romských dvojčat třídní učitelkou (ČŠIE-376/11, 8. března 2011)
- Nařknutí žáka z rasismu (ČŠIL- 389/12-L, 12. září 2012)

Příklady řešené VOP

- obtěžující výroky ředitele základní školy v médiích o nutnosti regulace počtu romských žáků ve třídě (prevence tzv. *white flight*) – sp. zn. 5202/2014/VOP
důkaz: média, nahrávka
- „nepřehlásíte-li syna do jiné školy, učitelka k němu nebude tak vstřícná jako dosud!“ – sp. zn. 6375/2014/VOP
důkaz: svědecká výpověď, zřizovatel

Modelový případ

- Veronika – diskriminační důvod, forma diskriminace
- Petr – diskriminační důvod, forma diskriminace
- Postup zákonných zástupců
- Postup školy
- Důkazy a prověřování
- Hodnocení šikany mimo vyučování
- Co je účinnější (šetření stížnosti x kontrola)?

Pro praxi

- Šikana může naplnit skutkovou podstatu obtěžování.
- Získání informací od žáků a studentů je možné (tzv. povinná osoba). ČŠI individuálně posuzuje, kdy je to vhodné.
- Školním disciplinárním deliktem je i kyberšikana, která se děje mimo vyučování, ale je prokazatelně orientovaná do činnosti školy. Za takové jednání lze uložit kázeňské opatření či snížit známku z chování.

Vaše připomínky, dotazy z „parkoviště“

Prosíme o vyplnění evaluačního dotazníku.

Závěr

- ADZ je vzdělávací předpis – používat při inspekční činnosti
- prostorová segregace a rovný přístup – zákonné důvody pro vytváření speciálních tříd, přednost vzdělávání v běžné škole a třídě
- kritéria pro přijetí do první třídy – legitimní cíl, nezbytnost a přiměřenost
- obtěžování, kyberšikana – orientovaná do prostředí školy, žáci jako tzv. povinné osoby

Děkujeme za pozornost

Kontaktní informace

Mgr. Veronika Bazalová
tel. 542 542 254
veronika.bazalova@ochrance.cz

Mgr. Lucie Obrovská, Ph.D
tel. 542 542 255
lucie.obrovska@ochrance.cz

Mgr. Petr Polák
tel. 542 542 374
petr.polak@ochrance.cz

Kancelář veřejného ochránce práv
Údolní 39
602 00 Brno
Czech Republic

www.ochrance.cz
www.eso.ochrance.cz
www.facebook.com: Veřejný ochránce práv – ombudsman
www.twitter.com/ochranceprav